

Meesterschrijvers

In het recht draait het vaak om dezelfde dingen als in de literatuur: goed en kwaad, macht en onmacht, leven en dood. Zo gek is het dus niet dat juristen zich aan fictie wagen. Vier schrijvende advocaten vertellen. 'De meeste verhalen uit mijn praktijk zijn zo extreem dat ik ze niet eens in mijn boeken kan gebruiken.'

door Resi Lankester, foto's Marie Cécile Thijs

Gabi van Driem (58) is advocaat personen- en familierecht. In de jaren zeventig en tachtig zorgde ze voor spraakmakende jurisprudentie waarmee ze het recht vrouwvriendelijker maakte. In 1999 kwam haar eerste fictieboek uit, *Het laatste woord*, en in 2004 volgde *Schaduwleven*.

Ik heb geprobeerd om op kantoor, tussen de pleitnota's en verweerschriften door, aan mijn roman te werken. Onmogelijk. Telkens als het creatieve proces begint te stromen, gaat de telefoon of dringt een deadline zich op. Daarbij is het lastig switchen in taalgebruik. Als schrijver probeer je de realiteit scherper en mooier te maken; als jurist houd je je aan de werkelijkheid en mag je niks verbloemen of verfraaien. Het constante schakelen blokkeert.

"Ik besloot al snel de avonden en weekenden te reserveren voor mijn roman. Het schrijven zelf bleek niet mee te vallen. Het is geen kwestie van inspiratie, maar van discipline. Schrijven is hard werken, want ook al verdien ik er niks mee, het is meer dan een hobby. Ik kan niet even aan mijn boek werken en er dan weer weken niet naar omkijken; het slokt me helemaal op. Waar ik ook ben, het proces suddert door. Altijd heb ik een notitieboekje bij de hand. Hoor ik een mooi muziekstuk in de schouwburg, dan noteer ik hoe ik me voel,

hoe de sfeer is, hoe het er ruikt. Achteraf zijn die emoties nooit meer zo exact terug te roepen.

"In mijn familie speelt muziek een belangrijke rol. Het liefst was ik aan het conservatorium gaan studeren, maar mijn vader, die violist was, dulde geen concurrentie in huis. Het werd rechten. De studie was even doorbijten, maar daarna werd het leuk. Juist in die tijd, de jaren tachtig, kon je als advocaat grensverleggend werken; er moest nog zo veel bevochten worden. Zo zorgde ik voor de eerste gedwongen aidstest. Door een spraakmakende zaak tegen een stalker kreeg ik de titel 'koningin van het straatverbod'. Ik was voortdurend aan het zinnen op nieuwe formuleringen en interpretaties van de wet.

"Toen alle grote maatschappelijk betrokken bewegingen eind jaren tachtig begonnen te sudderen, zocht ik onbewust

'Schrijven heeft me milder gemaakt.'

naar een andere vorm waarin ik mijn creativiteit kwijt kon. Ik schreef de juridische naslagbundel *In haar recht*, en de volgende logische stap was fictie. Aantekeningen en ideeën waren er genoeg. Ik heb altijd dagboeken bijgehouden; over mezelf en over mijn eigenzinnige familie.

"Natuurlijk is ook mijn praktijk een bron van inspiratie. Het is soms gekmakend wat ik als advocaat allemaal aan leed op m'n bord krijg. Alleen al die verhalen van getrouwde mannen die er een tweede leven op na houden. Of een pakje sigaretten gaan kopen en nooit meer terugkomen. De meeste verhalen zijn zo extreem dat ik ze niet eens in mijn boeken kan gebruiken. Volstrekt ongeloofwaardig.

"Elementen van die verhalen, die gebruik ik wel. Noodgedwongen leidt dat ertoe dat ik me ga verdiepen in de achtergrond en beweegredenen van een persoon. Als lezer moet je je tenslotte kunnen inleven in de personages, óók in de *bad guy*. Als advocaat heb ik dat nooit hoeven doen; me verplaatsen in de dader, of zelfs iets van empathie toelaten. Door het schrijven ben ik milder geworden. Ik zal het nooit een rol laten spelen in de verdediging, maar voor mij persoonlijk is het prettig. In mijn boeken kan ik mijn empathie kwijt; daardoor voorkom ik dat het weinig rooskleurige mensbeeld dat ik inmiddels heb gevormd, nog pessimistischer wordt." ▶

‘Schrijven is bevredigender dan het werken aan strafdossiers.’

tuurlijst van haar bevindingen naar strafrechtelijke vervolgingen van uitgezonden militairen. Ik besloot daarom opnieuw een boek te schrijven, maar nu in fictievorm. Door voor een vrij extreme verhaallijn te kiezen, waarin situaties toch realistisch blijven, hoop ik de lezer nog beter te bereiken.

“Piëteit oproepen, dat is zeker niet de bedoeling. Ik hoop dat mensen na het lezen van het boek de wereld op een net iets andere manier zien. Niet denken: daar heb je weer zo’n advocaat die het opneemt voor internationale misdadigers. Ik wil laten zien dat er geen advocaat van de vijand of van het kwaad bestaat, maar dat de verdediging die ik voer een exponent is van onze rechtsstaat. Ik heb mijn eigen, persoonlijke ervaringen dan ook tot een minimum beperkt. Ze zijn hooguit bedoeld om te verklaren hoe een westerse advocaat verward raakt in een dergelijke ingewikkelde zaak.

“Anders dan bij het schrijven van een pleidooi, waarbij je je verplaatst in de rechters, heb ik me zo goed mogelijk proberen te verplaatsen in de lezers. Me telkens afgevraagd: is dit te juridisch, te technisch? Een enorme opgave: een brug slaan naar de niet-juridisch geschoolde lezer.

“Na mijn tweede boek durf ik te zeggen dat schrijven bevredigender is dan het werken aan strafdossiers. Die leveren geen tastbaar, onvergankelijk eindproduct op. Die behoefte heb ik inmiddels, om iets blijvends achter te laten. Om mensen te confronteren met complexe kwesties.

“Aan de vooravond van de publicatie heb ik maar kort geslapen. Het schijnt erbij te horen; John Grisham sliep na tientallen boeken nog steeds slecht de avond van tevoren. ‘Knoops, leuke poging, maar volkomen irreëel.’ Voor die reactie was ik bang.

“Een schrijver kan ik mezelf nog niet noemen. Dat zijn alleen de echt groten, die ervan kunnen leven. Ik kan me wel voorstellen dat ik het ooit nog eens word. Hoewel ik de advocatuur nooit helemaal achter me zou laten – het vak inspireert enorm – zal ik zeker geen nee zeggen als me morgen wordt gevraagd of ik schrijver wil worden.”

► **Geert-Jan Knoops (48) is gespecialiseerd in internationaal strafrecht. In januari verscheen zijn eerste roman, *Advocaat van de vijand*, gebaseerd op het proces dat Guantánamo-gevangene Salim Hamdan aanspande tegen de Amerikaanse staat.**

‘E’r heerst veel onbegrip in de samenleving over de rol van strafrechtadvocaten. Ik merkte het onder meer toen ik aan een van de advocaten van Saddam Hoessein een advies uitbracht in hoger beroep. Ik kreeg meerdere e-mails van verontwaardigde burgers. Net als toen bekend werd dat ik het verdedigingsteam van de chauffeur van Osama bin Laden juridisch adviseerde. Mensen hebben de neiging om de verdedi-

ger te gaan vereenzelvigen met de dader en de daad.

“Tijdens deze zaak, in 2005-2006, realiseerde ik me dat deze kwestie zich heel goed zou kunnen lenen voor een boek. Guantánamo is inmiddels geworden tot het symbool voor goed en kwaad. Het laat exact het dilemma zien waar we als samenleving mee te maken hebben, namelijk de keuze tussen de verdedigingsrechten van een individu en de bescherming van een volk. Op politiek en militair niveau komt alles samen: oorlogsrechten, mensenrechten en internationaal strafrecht.

“Ik kreeg positieve kritieken op mijn eerdere non-fictieboek, over de zaak Eric O. (*Het tweede schot* – red.). Zo zette de commissie-Borghouts het boek op de litera-

Bestuursrechtadvocaat Roland Mans (39) schrijft sinds 2002 kinderboeken. Zijn derde boek zal naar verwachting dit jaar verschijnen.

‘M’isschien zou ik met het schrijven meer bereikt hebben als ik de advocatuur had opgegeven. Maar op dit moment heb ik eigenlijk geen keuze. Ik heb van mijn eerste boek, *Het verdwijnboek*, en het tweede, *De gele trui*, in totaal vijfduizend exemplaren verkocht. Zo’n vijfduizend euro heeft dat opgeleverd. Daar kan ik echt niet mee thuis komen: ‘Jongens, papa heeft besloten dat-ie schrijver wordt, dus morgen wonen we in een hutje op de hei!’

“Uitgeverij Ploegsma, aan wie ik mijn eerste boek aanbood, dacht daar heel anders over. Volgens hen moest ik de advocatuur opgeven en me volledig wijden aan het grote schrijven. Op de rand van de waanzin moest ik balanceren, wilde ik het echte schrijverschap ontdekken. Mocht ik ooit mijn magnum opus schrijven, dan wil ik daar best aan, maar om dat nou van een kinderboekenschrijver te verwachten...

“Daarbij is staats- en bestuursrecht óók een passie van me. Zonder deze opleiding was het eerste boek er nooit gekomen. Het gaat over macht, staatsgrepen, politiek, geschiedenis, over een koning die wordt afgezet. Mijn affiniteit met het staatsrecht schertert er aan alle kanten doorheen. Natuurlijk let ik erop dat ik nergens verval in vakjargon; dat zou dodelijk saai zijn voor een kind van tien.

“De categorie 10+ is de mooiste. Ze kunnen al heel veel aan, maar geloven nog wel in een fantasiewereld waar een puber al niet meer voor open staat. Ik kan heel veel van mijn eigen fantasie kwijt en hoef me maar heel licht in te houden.

“Voor schrijvers geldt in feite hetzelfde als voor advocaten: houd steeds in gedachte voor wie je schrijft. Ooit wees een redacteur me erop dat ik te weinig gevoel in mijn teksten stopte. Te veel *tell*, te weinig *show*.

‘Kinderen kunnen veel aan, maar geloven nog wel in een fantasiewereld.’

‘Ik kan wel merken dat je een jurist bent,’ werd me toegevoegd. Natuurlijk ben ik als een gek gaan herschrijven.

“Ik zeg het regelmatig tegen mijn stagiairs: zorg dat je die rechter een sappig verhaal voorschotelt, gebruik metaforen. Zorg dat hij of zij de tekst wordt in gezogen. Alleen op die manier kun je iets overbrengen. Ook cliënten zijn blij met een tekst die ze snappen. Veel juristen hebben op dat vlak een blinde vlek. Sommigen lezen niet eens, terwijl dat echt geen kwaad kan in ons vak. Een meesterschrijver vind ik Erich Maria Remarque. Met zijn *Van het westelijk front geen nieuws* maakt hij op een sublieme manier invoelbaar hoe het is om aan het front te vechten. Zo moeten boeken zijn.

“Voor schrijven bestaan geen echte regels, geen overduidelijk goed en fout. Er is geen wetboek van schrijfrecht. Schrijven creëert zijn eigen wetmatigheden, waardoor het je soms overneemt. Dan moet je die uit de hand gelopen verhaallijn snel weer terug in z’n hok duwen. Bij een zaak zal dat niet snel gebeuren; een klant zal zo’n zwalkende koers nooit pikken.

“Ooit verwacht ik dat ik een stapje terug zal doen in de advocatuur om meer te gaan schrijven. Voorlopig blijf ik het combineren. Dromen over een doorbraak met bestsellerstatus heb ik niet. Ik droom liever over wat ik ben dan over wat ik wil zijn. En wat ik ben, is een jurist die schrijft – en geen schrijver.”

‘Kunstenaars inspireren me op een manier waarop juristen dat niet kunnen.’

ga’s zorgen ervoor dat je elke dag een ander stukje van jezelf leert kennen. De een spreekt je aan op dit, de ander op dat; al die stukjes maken je tot wie je bent. Maar om goed te kunnen schrijven, moet je juist de eenzaamheid opzoeken. Je moet je laten meevoeren en verdwijnen in je eigen introvertie. Als jurist kan dat onmogelijk. Het is inherent aan het vak dat je gericht bent op wat er in de buitenwereld gebeurt.

“Schrijven blijkt op de lange duur toch bevredigender dan mijn juridische werk. Kunstenaars inspireren me op een manier waarop juristen dat niet kunnen. Tolstoj is zo’n inspirator, net als Vermeer. Als ik kijk naar zijn *Meisje met de parel*, ben ik diep onder de indruk van de schoonheid, de techniek, het gevoel voor detail dat eruit spreekt.

“Die emoties voel ik minder voor het juridische vak. Zoals ik het ervaar, laat het recht zich leiden door de ratio. Een vonnis raakt mensen in het hoofd. Je haalt rechtvaardigheid, op een haast cerebrale manier. Met literatuur raak je mensen in het hart. Ongeacht of het overeenkomt met de regels, zoek je naar een gevoel dat de situatie rechtvaardigt. Met jurisprudentie heeft dat niets te maken.

“Het heeft even geduurd voordat ik het aandurfde om daadwerkelijk mijn hart te volgen. Toen ik als jong meisje nog erg gelovig was, koos ik onbewust voor een studie met dezelfde veilige regels als de islam. Het orthodoxe geloof heb ik inmiddels achter me gelaten. Nu ben ik zover dat ik ook de juristerij loslaat. Ik vind nu veiligheid bij de sociale regels die horen bij het netwerk van vrienden en familie.

“Hoewel mijn hart zegt dat ik moet schrijven, zeurt mijn verstand nog wel eens: mensenrechten zijn belangrijk, die kun je niet zomaar opgeven. Je hart volgen is een van de moeilijkste dingen die er zijn. We zijn opgevoed om ons verstand te volgen.” |

► Naema Tahir (38) werkte als mensenrechtenjurist in Straatsburg, maar besloot daar in maart 2009 definitief mee te stoppen om zich volledig aan het schrijven te wijden. Sinds 2005 publiceert ze fictieboeken.

‘Mijn tweede boek, *Kostbaar bezit*, schreef ik naast mijn baan als mensenrechtenjurist in Straatsburg. Tijdens het hele proces van analyses en conclusies schrijven, memo’s maken en jurisprudentieonderzoek doen, kwamen er regelmatig literaire zinnen in me op. Ik krabbelde ze dan snel op een blaadje en was weer even verlost. ‘De zon bloosde als een meisje,’ dacht ik dan op eens tijdens een overleg met een collega-jurist. Het

begon steeds meer beslag te leggen op mijn dag.

“Ik schreef tijdens de lunchpauzes, ’s avonds en in het weekend – maar het was niet meer voldoende. Vandaar dat ik in 2006 een sabbatical heb genomen van twee jaar. In die periode ben ik erg productief geweest, ik schreef *Eenzaam heden* en *Groenkapje en de bekeerde wolf*. Toen kwam het moment waarop ik moest kiezen, want, zoals Goethe zegt: ‘In de beperking toont zich de meester.’

“De keuze was moeilijk. Kies ik voor een leven als schrijver of ga ik door als jurist? Ik hou van recht, van het nadenken over de vraag hoe een individu zich kan beschermen tegen de heersende machten. En ik hou van mijn collega’s. Colle-